

HEYKEL SANATINDA BİÇİMLENDİRME FORM -TÜKETİM NESNESİ İLİŞKİSİ

Dr. Arş. Gör. Sibel ARMAĞAN BENEK

Cumhuriyet Üniversitesi, Mimarlık Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü, ORCID No: 0000-0003-2704-0582

Özet

Tüketim nesnesi bağlamında, heykelde malzemenin biçimlendirme ile yeni bir forma kavuşması farkındalık olgusuna sanatsal kaygılarla yaklaşmak bakımından değer arz etmektedir. Üretmek yerine tüketmeyi daha çok tercih eden bir toplumun üyesi olarak, tüketim nesnesini heykel sanatında malzeme olarak kullanan ve bu malzemeyi heykelde forma dönüştürme kapsamında topluma büyük dokunuşları olan sanatçıların yaklaşımları da bu kapsamda merak uyandırıcıdır.

Tüketim nesnesinin heykel sanatında nasıl bir formla esere evrildiği sorusundan hareketle, bu çalışma görsel ve yazılı kaynakların araştırılması sonucu bir derleme çalışma niteliğindedir. Ayrıca derleme şeklinde özellikle sanatçı örneklerinin yer aldığı bir kaynak olması planlanmıştır.

Konu kapsamında geleneksel biçimlendirme tekniklerinin genellikle ihtiyaç duyulan teknik alet ve malzeme sınırlılığı itibari ile oluştuğu ve böylece malzemenin ancak biçimlendirme tekniklerinin sınırlılıkları dahilinde konuşabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda biçimlendirme özgürlüğünün kısıtlı dolayısıyla gelenekselin dışında olan tüketim nesnesinin biçimlendirilmesi konusunda çok fazla yararlanılmadığı düşünülmektedir. Modern biçimlendirme tekniklerinin sınırlılığının ise malzeme yönlü olduğu görülmüştür. Daha geniş bir yelpazede; teknolojik fayda ile birlikte malzemenin ihtiyaç duyduğu biçimlendirmeye rahatlıkla ulaşılabilirdiği ile karşılaşmıştır. Böylece tüketim nesnesinin çeşitliliği ile biçimlendirme tekniklerinin çeşitliliği arasında ilerleyen bir diyalog geliştiği anlaşılmıştır. Araştırmalar sonucunda heykel sanatında tüketim nesnesinin estetik kaygı eşliğinde biçimlendirilmesi esnasında az da olsa geleneksel biçimlendirme yöntemlerinin, modern dönem ve günümüz biçimlendirme tekniklerinin harmanlanmış bir görüntüsünü içerdiği fark edilmiştir.

Giriş

Sanatçının zihninde bir bilinç yaratma süreci olarak tanımlanan “biçimlendirme” kavramı heykel sanatında önemli bir yer edinmektedir. Bu durum sanatçının doğadan aldığı malzemeleri bireysel ifade ve üslup eşliğinde esere çevirirken direk kullanmaması doğrudan sanat formuna dönüştürmesi ile ilişkilidir(Read 1937:21-29). Heykel biçimlendirme aşaması; anlatılmak istenen konuya göre malzeme toplama, belirleme aşamaları, gelişmiş teknik çeşitlilikten yararlanma aşaması ve sanatçının içsel ve dışsal etkilenimlerini tüm bu aşamalarla birleştirdiği aşamalar olarak açıklanabilir. Bir fonksiyona sahip olan, çoğaltılabilen, sanat nesnesi gibi biricik olmayan tüketim nesnesi ise, hayatı kolaylaştırmak amacıyla belirli bir faydalılık içeren işlevsel objelerin sanat nesnesi olarak düşünülmesi şeklinde anlatılmaktadır(Atar, Avcı, 2018:90-114.) Tüketim nesnesi ve heykelde form ilişkisi ise, heykel

sanatında kullanılan form verme tekniklerinin tüketim nesnesinin sanat eserindeki form alma, bir şekle bürünmesiyle alakalıdır.

Heykelde biçimlendirme iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar geleneksel ve modern zamanın teknikleri şeklindedir. Geleneksel form verme şekilleri, yontma, ekleme, çıkarma gibi bilinen klasik teknikler şeklinde süregelmiştir (Şen, M. 2004). Gelişen süreçle birlikte çeşitli nedenlerle heykelde malzeme çeşitlenmiş ve bu çeşitliliğin form alma süreci de benzerlikler ve değişkenlikler göstermiştir. Bir duygu yada bir düşünceyi izleyiciye aktarma sürecinde kalıcılık, anlatımcılık gibi önemli görevleri üstlenen heykelde malzeme, tüketim nesnesine evrildiğinde geleneksel ya da yeni yöntemlerle şekillenerek, modern zamanın ve günümüzün izleyenlerine sunulmuştur (Şen, M. 2004). Bu şekillenme esnasında yaratılan estetik, denge gibi heykel uslubu çerçevesinde gerçekleşen hamleler, anlatımın sunumu, izleyicinin tepkisi açısından önem arz etmektedir.

Literatürde geleneksel heykelde şekillendirme üsluplarına fazlasıyla rastlarken, modern zamanın malzemesi olan tüketim nesnesinin nasıl biçimlendirildiğine dair bilgilere rastlanmamakla birlikte özellikle bu kapsamda derleme yazılmış bir kaynağa rastlanmamıştır. Bu çalışma bir derleme kaynak oluşturulması hedefi ile ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada tüketim nesnesinin ne gibi şekillendirme biçimleri ile heykel sanatında yer bulduğuna odaklanılmıştır.

Metod: Nitel araştırma tekniklerinden tarihsel araştırma tekniği kullanılmıştır. Bu teknik için, akademik kapsamda yazılı ve görsel kaynaklara başvurulmuş, sanatçıların tanıtımlarının yapıldığı röportajlar incelenmiştir. Günümüz sorunu olan tüketim çılgınlığı, tüketim nesnesi, heykelde biçimlendirme tekniklerinin tarihsel süreci, modern dönem biçimlendirme teknikleri gibi konular doğrultusunda araştırma sınırlandırılmıştır.

Heykel ve tüketim nesnesi ilişkisi, malzeme sanat ilişkisi kadar doğal ilerleyen bir süreçten ibarettir. Sanatçı yaşamının etkilerini, özellikle seçtiği ya da rastladığı malzeme ile birleştirir ve o malzemenin dilinden anlar daha sonra onu bürünmek istediği şekle dönüştürür. Tüketim çılgınlığının piyonu olan üretilen ve tüketilen nesnelere heykelde malzeme olma aşamasında, insanların hoyratça kullanımları sonucunda meydana gelen yıpranmaları, yaşamlarından izlerini dokunuşlarını yansıtır. Hali hazırda var olan anlamlı içeriği ile bu nesnelere heykel sanatında ve diğer sanat pratiklerinde protest içerikli yolculuklara eşlik ederler.

Örneklere bakacak olursak, 1939 doğumlu Alman sanatçı Ha Schult'un, (Hans Jürgen Schult), coca cola, konserve kutuları ve bununla birlikte binlerce tüketim nesnesi ile ürettiği şekil 1'de yer alan çalışmasından söz edebiliriz. Preslenmiş şekilde figüre dönüşmüş, metal özellikle tenekelerden ibaret bu çalışmanın sanatçı tarafından üst üste yığma ve sıkıştırma tekniği ile oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca nesnedeki görüntüde dışsal bir değişikliğin yaşanması anlamına gelen doku değişikliğine neden olan bu teknik, tüketim nesnesinin sanat kapsamında yeni bir forma dönüşmesinde etken rol oynamıştır (Şen, M. 2004). Bu çalışmanın ana malzemesi olana coca cola ürünü 1920 yılından sonra hızla yayılan ve 1986 yılında 165 ülkede üretilip, tüketilen, tüketim nesnelere önünde gelen ismi olarak karşımıza çıkmaktadır (wikipedia.org). Yine 1986 yılında teneke kutularla satılmaya başlayan bu ürün, tüketim çılgınlığının da sembolü olarak, HA Schult'un da çalışmasında olduğu gibi tüketime yönelik protest anlam içeren çalışmalarda yerini bulmuştur.

Şekil 1- Ha Schult, “Trash People”, 2002

Kaynak: Lindner, C., & Meissner, M. (2015). Globalization, garbage, and the urban environment. In *Global Garbage* (pp. 13-26). Routledge. Erişim tarihi:6.04.2022

Şekil 2- Ha Schult, “Trash People” Detay

Kaynak: Lindner, C., & Meissner, M. (2015). Globalization, garbage, and the urban environment. In *Global Garbage* (pp. 13-26). Routledge. Erişim tarihi: 7.04.2022

Tüketim nesnesinin biçimlendirme tekniğine yönelik bir başka örnek, Plastik şişeler, bardaklar ve ambalajlar, karton, teneke kutular, çelik tel ve plastik aynalardan oluşan, dört yüz adet blok çalışma verilebilir(Bkz. Canton, 2018). Eduardo Srur şekil 3’de yer alan çalışmasında malzemeleri toplayıp, birbiri ile uyumlu olanları bir araya getirmiş ve itina ile kendi düzeneklerine dönüştürmüştür. Sanatçı, balya mantığından hareketle tüketim nesnelerini şekil ve doku değiştirmesi suretiyle, birbirine yapıştırmış, düzgün ve hacimli görüntüler elde etmiştir. Malzemelerin sıkıştırılması tekniği ile elde edildiği her bir balya, alfabetik sıralamayı andırıcasına, her biri eşit boyut ve uyumlu renklerde olan bir çalışma olarak ortaya çıkmıştır. Ürünlerin tüketiciye ulaştırılması aşamasında, taşınması, korunması, saklanması ve satışa sunulması süreci olan ambalajlar, tüketimin kolaylıkla yayılmasını sağlayan etmenlerdendir. Bunların içinde ürünü muhafaza etme bakımından, dayanıklılık sürelerinin cazibesi ile birlikte en fazla tüketilen ambalajlardan olan cam ve plastik şişe sanatçıların tüketim konulu eserlerinde malzeme olarak yerini almıştır (wikipedia.org). Plastik şişe yine özellikle doğanın kirlenmesine yönelik konu içerikli eserlerde yer almıştır. Yapılan araştırmalarda, bu malzemenin eriyebilen, kolay katlanabilen ve hacimli yapı oluşturmada katkı sağlayan özelliği

sayesinde, şekil 3’de yer alan örnekte olduğu gibi birçok sanatçının çalışmalarında da yerini aldığı görülmektedir.

Şekil 3- Eduardo Srur, Labirent, Plastik Şişeler, Bardaklar Ve Ambalajlar, Karton, Teneke, Kutular, Çelik Tel Ve Plastik 20 X 20 X 2.30 M, São Paulo, 2012, Brezilya Halka Açık Park

Kaynak: <http://co2-art-sustainability.blogspot.com/2015/04/eduard-srur-inescapable-connection.html>[erişim tarihi: 17.04.2022]

Şekil 4- Eduardo Srur, Şekil 3 Detay

Tüketim nesnesi olan giyilmiş ve işlevini halen sürdürdüğü halde atılan kıyafetlerle heykeller üreten Derick Malender adlı sanatçı, 2012 yılında konu kapsamında heykeller ortaya çıkarmıştır. Her bir kıyafeti renkleri ve biçimlerine göre sınıflandırdıktan sonra itina ile katlayarak, her birini sarmal bir yapının parçası haline getirmiştir(Akdemir, 2021: 191-207). Kumaş malzemedен üretilmiş olan giysilerin yumuşak dokuda özelliğinden yararlanarak istediği yumuşak kıvamda özelliği kazandıran sanatçı, her birini üst üste koyarak büyük hacimli işler çıkarmıştır. Ucuzluk ve zaman kazanma nedenleriyle hızla tüketimi artan seri üretim kıyafetler, eski zamanlarda kumaş ve benzeri maddelerden vücudun örtünmesi için yararlı eşyaların yapımı anlamına gelmektedir(<https://www.tekstildershanesi.com.tr/bilgi-deposu/hazir-giyim-tarihcesi.html>). Seri üretimle birlikte ihtiyaç halinden çıkan giysi tüketim nesnesi, en çok satın alınan ürünler arasında girmiş ve artık işe yaramayan nesnelere (languages.oup.com) olarak görülen çöp niteliğine erişmeden atılmaya başlanmıştır. Atılan yığın halinde giysiler şekil 5’teki örnekte olduğu gibi sanatçılar tarafından bilinçsiz tüketimin eleştirildiği eserlerde vücut bulmuştur.

Şekil 5-Derick Melander, Kıyafet Heykeli: İçkinlik ve Aşknlık Arasında, 2012, : İkinci El Giysiler, İplik

Kaynak: <https://derickmelander.com/work-by-year/between-immanence-and-transcendence-clothing-roll/> erişim tarihi: 13.09.2022

Tüketim nesnelere yine, eskimiş ve atılmış olan giysilerle rölyef çalışmalar ortaya çıkaran Gerard Deschamps, resim yüzeyinde üç boyutluluk hissi yaratma gayesiyle, metal, cam, ahşap v.s gibi atık nesnelere kullanarak oluşturulan sanat eserleri anlamına gelen (Güneş, N.2013:10)asamblaj tekniğini kullanarak oluşturduğu heykellerle bir başka örneği teşkil etmektedir. Sanatçı kabartma şeklindeki eserlerini yumuşak dokudaki giysileri kimyasal malzeme ile sertleştirerek elde etmiştir. Topladığı bu yumuşak dokulu giysileri sertleştirirken hem birbirine yapışmasını hem de bir kütle haline dönüşmelerini sağlamıştır(şekil 6).

Şekil 6 - Gerard Deschamps, Ice Cream Ecrime, 1961

Kaynak: https://www.mayorgallery.com/usr/documents/exhibitions/press_release_url/568/

international-pop.pdf erişim tarihi:

Sonuç

Yapılan araştırmalar sonucunda geleneksel teknikler ile modern tekniklerin harmanlanarak kullanıldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Tüketim nesnesinin heykelde biçimlendirme teknikleri özellikle “sıkıştırma” yöntemi ile elde edilen çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel biçimlendirme form verme yöntemleri olan “yontma” tekniğine çok fazla başvurulmadığı görülmüştür. Daha çok “ekleme” “çıkarma” “deformasyon” gibi tekniklere başvurulduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Tüketim nesnelere modern döneme ait malzemelerdir. Dolayısıyla modern zamanın teknolojik imkanlarının ve aletlerinin yardımıyla bu modern zaman malzemeleri şekillendirme işlemi paralel gitmektedir. Örneğin, tekstil atıkları balyalama makinası bir modern dönem makinasıdır ve giysi kumaş gibi tüketim nesnelere şekillenmelerinde ana yardımcı teknik araçtır. Kimyasal sertleştirici ve yapıştırıcı teknik yardımcı araçlarda yine yumuşak özellikteki tüketim nesnelere esere dönüşümünde yardımcı ana elementlerdir.

Geleneksel teknik olan “ekleme” tekniği malzemenin tümevarım mantığı ile üst üste yığılması sonucu sanatsal çalışmalar şeklinindedir. Günümüz çalışmalarında da kullanılan bu teknik geleneksel teknikler ve modern tekniklerin harmanlanması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüketim nesnesi yumuşaklık, sertlik gibi dokuları ve her türde rengi içermektedir. Seri üretimin malzemeleri olan plastik şişeler, cam şişeler, teneke kutular, giysiler bunlara örneklerdir. Her birinin malzeme kapsamında dili farklıdır. Dolayısıyla farklı biçimlendirme tekniklerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durumda malzemenin dilinin anlaşılması ve ihtiyaç duyduğu biçimlendirmeye kavuşması gerektirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar

AKDEMİR, İ.- KORKMAZ, F. D. (2021). “Sürdürülebilirlik Bağlamında Moda ve Sanat İlişkisi”. *İnönü University International Journal Of Social Sciences(Inijoss)*, 10(1), ss. 191-207.

ATAR, N. İ., & AVCI, S. (2018). Tüketim kültüründe sanatın tüketim nesnesi olarak sunumu. *Art-e sanat dergisi*, 11(21), 90-114.)

CANTON, K. (2018). Eduardo Srur-Caos. Cep, 4094, 050.

GÜNEŞ, N. (2013). *Resim sanatında kolaj, asamblaj ve Türk resmine yansımaları* (Master's thesis, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

READ, Herbert Notes on sculpture, The Painter's Obieci, My Forum Evers, Londra: (Gerald Home Ltd.), 1937

YAŐAR, M. (2006). Tüketim toplumu ve sanat ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(16), 114-121.

ŞEN, M. 2004). Heykelde Deformasyon ve Form Düzenleme Yöntemleri.

İnternet Kaynaklar

https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Coca-Cola_Company

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ambalaj>).

(<https://languages.oup.com/google-dictionary-tr>